

1. Referentie

Referentie	De Coster, I. & Opdebeeck, S. (2001). De invalshoek van de cliënten. In S. Opdebeeck & C. Van Audenhove (Eds.), <i>De regels van het huis. Omgaan met vrijheidsbeperking in de gehandicaptenzorg en in de bijzondere jeugdzorg</i> (pp. 79-99). Leuven: Acco.
Taal	Nederlands
ISBN	90-334-4615-4
Publicatievorm	Bijdrage in reader

2. Abstract

In deze bijdrage wordt vooreerst beschreven wat jongeren en hun ouders onder vrijheidsbeperkende maatregelen verstaan. Vervolgens wordt uitgebreid stilgestaan bij de betekenis die de vrijheidsbeperkende maatregelen hebben voor de jongeren en hun ouders, en bij de wijze waarop deze eerste betrokkenen de vrijheidsbeperkende maatregelen ondergaan en beleven. Daarna wordt ingegaan op de factoren die de beleving van de jongeren en hun ouders beïnvloeden: de relatie tussen de jongere en de hulpverlener, de voorspelbaarheid van de vrijheidsbeperkende maatregelen, de ernst van de maatregelen en de individuele kenmerken van de jongere. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een overzicht van de verwachtingen die de jongeren en hun ouders formuleren inzake de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen.

3. Trefwoorden

Thema('s)	Welzijn en gezondheid
Trefwoord(en)	Gedrags- en emotionele problemen, hulpverlening, psychische aandoeningen, rechten, welbevinden

4. Onderzoeker

Opdrachtgever	Het V.I.W., het Vlaams Welzijnsverbond en het Centrum voor Ethiek en Zingeving
Onderzoeker(s)	Iris De Coster & Sybille Opdebeeck LUCAS K.U.Leuven Kapucijnenvoer 35 3000 Leuven Tel: 016/33.69.10 Fax: 016/33.69.22 lucas@med.kuleuven.be http://www.kuleuven.be/lucas/

5. Onderzoeksvraag

Onderzoeksvraag	Hoe worden de vrijheidsbeperkende maatregelen ervaren door de cliënten die ermee geconfronteerd worden?
Hypothesen	/

6. Methode

Onderzoeksmethode	Kwalitatief onderzoek met focusgroepgesprekken (jongeren uit de bijzondere jeugdbijstand en ouders) en face-to-face interviews (jongeren uit de gehandicaptensector)
-------------------	--

Onderzochte groep	Minderjarige jongeren die zijn opgenomen in een residentiële voorziening hetzij uit de bijzondere jeugdzorg, hetzij uit de gehandicaptensector. Voor de selectie van de jongeren uit de bijzondere jeugdbijstand, werd contact opgenomen met de directeur van één open en van één gesloten voorziening. Er vonden twee focusgroepen plaats, waaraan respectievelijk drie en zes jongeren deelnamen. In de gehandicaptensector werden twee jongeren geïnterviewd.
Bereik	Regionaal (Vlaanderen)

7. Resultaten

Afbakening 'vrijheidsbeperking'	Zowel structurele als situationele maatregelen worden als vrijheidsbeperkend erkend, waarbij de structurele vormen van vrijheidsbeperking te maken hebben met de opname- en samenleefrealiteit in de voorziening. Net zoals de directeurs en de hulpverleners, beschouwen ook de jongeren de opname op zich als een vrijheidsbeperkende maatregel, omdat zij vanuit hun eigen gezin en vriendengroep in een weinig vertrouwde residentiële context geplaatst worden. De cliënten zeggen ook dat de leefregels die gelden binnen de voorziening heel wat beperkingen van de vrijheid met zich mee brengen. Hierbij denken ze aan de vaste uurregelingen qua opstaan, eten, atelierwerking, sporten, studeren en slapen. Ook de plicht om huishoudelijke karweien op te knappen de regels met betrekking tot uitgaan, roken en drinken en de regels over de contacten met thuis, vrienden en andere leefgroepen, beschouwen de jongeren als vrijheidsbeperkend. Een eerste groep van situationele maatregelen die als vrijheidsbeperkend worden ervaren, zijn de maatregelen die ad hoc ingeschakeld worden om onvoorziene en moeilijk te controleren crisissituaties in de hand te houden. De jongeren halen hierbij voorbeelden aan van ruimtelijke vrijheidsbeperking, zoals isolatie, Totale Afzondering Van Aanmoediging, time-out, naar de kamer gestuurd worden en fixatie. Ook maatregelen die een impact hebben op het sociaal leven kunnen als vrijheidsbeperkend ervaren worden, zoals niet op weekend mogen of geen contact mogen hebben met andere leefgroepen. Daarnaast noemen de jongeren ook nog maatregelen met betrekking tot de tijdsbesteding, zoals een uitgangsverbod, verbod op televisiekijken of het 's middags niet op bed mogen gaan rusten. Opvallend is dat de chemische maatregelen (voornamelijk kalmerende medicatie), die door de directeurs en de hulpverleners slechts in de marge vernoemd werden in de context van de problematiek rond vrijheidsbeperking, vanuit het perspectief van de jongeren een zeer belangrijke bron van vrijheidsbeperking vormen.
Betekenisgeving aan en beleving van vrijheidsbeperkende maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> - De opname wordt als vrijheidsbeperkend ervaren, omdat de jongeren niet meer of minder de mogelijkheid hebben om bij de mensen te zijn waar zij graag bij zijn. Sommige jongeren beschouwen de opname als een gebeurtenis waar ze een eigen aandeel in hebben of als 'een gevolg van wat ze zelf uitgespookt hebben'. Een andere groep van jongeren ervaart de opname als iets wat hen overkomen is en waar zij zelf geen aandeel of geen fout aan hebben. Deze jongeren kunnen zich opstandig voelen met betrekking tot hun opname. - Ook de leefregels kunnen door de jongeren zeer verschillend beleefd worden. Voor sommige jongeren brengen de leefregels een belangrijke beperking van hun handelingsvrijheid, van hun autonomie en van hun privacy met zich mee. De jongeren die er overwegend negatieve bedenkingen en gevoelens bij hebben, zijn van mening dat de leefregels wijzen op een negatieve houding van de hulpverlener. Andere jongeren kennen ook een positieve betekenis toe aan de leefregels. Zij vinden de leefregels zinvol omwille van hun functie in de leefgroepwerking, in de hulpverlening of in de ruimere samenleving. - Soms kunnen de jongeren werkelijk zien dat bepaalde vrijheidsbeperkende maatregelen een functie hebben binnen de hulpverlening. In dit geval evalueren zij deze maatregelen meestal positief. De jongeren zijn echter niet altijd in staat om het helpend karakter van een als dusdanig bedoelde maatregel te ervaren. - Een groot aantal jongeren geeft aan dat de toepassing van situationele vrijheidsbeperkende maatregelen in bepaalde situaties noodzakelijk kan zijn. Het eigen gedrag wordt hier geaccepteerd als een verantwoording van de vrijheidsbeperking. De jongeren ervaren zelf dat vrijheidsbeperkende maatregelen zoals isolatie en TAVA hen tot rust kunnen doen komen en in die zin zijn zij soms zelf vragende partij voor de toepassing van deze maatregelen. Wanneer de jongeren de situationele vrijheidsbeperkende maatregelen negatief ervaren, dan hangt dat vaak samen met de kenmerken die aan de hulpverlener worden toegeschreven. In dergelijke situaties vinden de jongeren het zeer moeilijk om de vrijheidsbeperkende maatregelen te accepteren en te hanteren.
Factoren die rol spelen bij	- De betekenis en beleving van de vrijheidsbeperking wordt volgens alle jongeren in sterke mate bepaald door het relationeel klimaat waarbinnen de toepassing van de

betekenisgeving en beleving	<p>vrijheidsbeperkende maatregelen plaats vindt. Het ondergaan van vrijheidsbeperkende maatregelen is belastend, maar een goede relatie tussen de hulpverlener en de jongere kan een ondersteuning bieden voor de draagkracht van de jongere en kan een richtingaanwijzer zijn in het proces van betekenisverlening en verwerking. Het ontbreken van deze steun betekent daarentegen een extra draaglast en zal voor de jongere een struikelblok vormen om op een constructieve wijze om te gaan met de vrijheidsbeperking. Hulpverleners bij wie men zich veilig voelt, worden door de jongeren beschreven aan de hand van de kenmerken empathie of inlevingsvermogen, persoonlijke betrokkenheid en aanvaarding in vertrouwen.</p> <p>- Naast de relatie tussen de hulpverlener en de jongeren, heeft ook de wijze waarop de vrijheidsbeperkende maatregelen worden toegepast een invloed op de manier waarop de jongere de vrijheidsbeperking beleeft. Een belangrijke factor hierbij is de voorspelbaarheid van de maatregelen. Jongeren willen graag weten hoelang zij in de voorziening moeten blijven, zij willen weten aan welke regels zij zich dienen te houden en zij willen weten in welke situaties bepaalde vrijheidsbeperkende maatregelen van kracht worden. Jongeren voor wie de inzetbaarheid van situationele vrijheidsbeperkende maatregelen ondoorzichtig blijft en die dus niet goed doorhebben voor welk gedrag zij wel of niet gestraft zullen worden, reageren op verschillende wijzen. Sommigen onder hen verzetten zich hardnekkig wanneer ze onverwacht een sanctie krijgen. Anderen zeggen dat de onvoorspelbaarheid hen op de duur onverschillig heeft gemaakt. Alle jongeren achten voorspelbaarheid met betrekking tot de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen belangrijk. Maar er zijn wel verschillen in de gewenste invulling van deze voorspelbaarheid. Sommige jongeren pleiten voor gestandaardiseerde voorspelbaarheid, wat betekent dat een zelfde overtreding voor iedereen de zelfde sanctie moet opleveren. Andere jongeren en ook de meeste ouders vragen om geïndividualiseerde voorspelbaarheid, wat betekent dat elke jongere weet wat hem bij een bepaalde overtreding te wachten staat, zonder dat dit voor elke jongere hetzelfde moet zijn.</p> <p>- Ook de ernst van de vrijheidsbeperkende maatregelen bepaalt in zekere mate de wijze waarop deze maatregelen ervaren worden. De jongeren vinden het belangrijk dat de ernst van de maatregel in verhouding staat tot de ernst van het gesanctioneerde gedrag en ook tot de mogelijkheden waarover zij beschikken. Er stellen zich vanuit het perspectief van de jongeren vooral problemen wanneer er maatregelen worden toegepast omwille van gedragingen die de jongeren als normaal of niet erg ongepast ervaren. Twee maatregelen overschrijden voor de jongeren hoe dan ook de grens van het acceptabele, ongeacht de omstandigheden waarin zij worden toegepast en ongeacht de ernst van de overtreding van de jongere. Het gaat over fysieke bedreigingen en geweld en om bedreiging in verband met het contact met thuis.</p> <p>- Tot slot spelen ook individuele kenmerken en gevoeligheden van de jongere een rol bij de wijze waarop de vrijheidsbeperkende maatregelen geïdentificeerd en beleefd worden. Voor een cliënt met claustrofobische neigingen of voor een cliënt bij wie de isolatiecel de associatie oproept met een gaskamer, zal de isolatiecel een zeer ernstige maatregel zijn. Ook de toediening van medicatie wordt door de jongeren verschillend ervaren.</p>
Verwachtingen met betrekking tot toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen	<p>- Behalve organisatorische ingrepen, is er volgens de jongeren en hun ouders ook aandacht nodig voor de communicatie tussen de hulpverleners en de jongeren. Jongeren en hun ouders vinden het belangrijk dat zij voldoende geïnformeerd worden over en voldoende inspraak krijgen bij de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen. Men wil graag uitleg en duidelijkheid, overlegmogelijkheden en inspraak. Informatie wordt belangrijk gevonden omdat deze een rol speelt bij de voorspelbaarheid van de vrijheidsbeperkende maatregelen. Niet alleen de instrumentele, maar ook de expressieve of menselijke componenten van de relatie tussen hulpverlener en gebruikerssysteem wordt door ouders en jongeren bijzonder belangrijk gevonden in de context van vrijheidsbeperkende maatregelen. De verwachtingen van de cliënten ten opzichte van de hulpverlener vragen een enorme inzet, draagkracht en verantwoordelijkheid van de zorgverstreker. Verscheidene cliënten zijn zich daar terdege van bewust en drukken begrip uit voor de moeilijke taak van de hulpverlener.</p>

8. Publicaties op basis van hetzelfde onderzoek

Opdebeeck, S. & Van Audenhove, C. (Eds.) (2001). *De regels van het huis. Omgaan met vrijheidsbeperking in de gehandicaptenzorg en in de bijzondere jeugdzorg*. Leuven: Acco.